

РЕЛІГІЙНА КАРТИНА СВІТУ ГУЦУЛІВ БУКОВИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗВЕРТАНЬ ДО ВИЩИХ СИЛ У ТВОРАХ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті проаналізовано звертання у творах Юрія Федьковича як важливий засіб вербалізації релігійної картини світу XIX ст. Попри поширену думку, що у світогляді гуцулів, представником яких себе позиціонував Юрій Федькович, переважають язичницькі погляди, мовні засоби вербалізації зверненої мови у творах письменника засвідчують, що язичництво знаходить своє відображення лише в стилізаціях під фольклорні твори або у творах на історичну тематику, а переважають християнські уявлення.

Ключові слова: релігійна картина світу, мовна картина світу, звернене мовлення, звертання, язичницькі уявлення, християнські уявлення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мову творів Юрія Федьковича досить активно вивчали і вивчають українські лінгвісти (див., наприклад, збірники [13; 14; 10]), праці яких стосуються різноманітних аспектів мови творів письменника: місця Ю. Федьковича в історії становлення української мови на Буковині (Н. Бабич, К. Герман, Н. Гуйванюк), лексикології (Г. Василевич, Б. Галас, І. Зінченко, Л. Катеринюк, А. Ковтун, Л. Костюк, Л. Ткач, І. Філак), діалектології (Й. Дзендзелівський, Л. Опанатій), фразеології (М. Демський, Н. Бабич, Г. Кузь), ономастики (Б. Близнюк, Д. Бучко, К. Лук'янюк, Л. Чувашова), морфології (П. Білоусенко, В. Грещук, А. Загнітко, Н. Казирод, Н. Попович), синтаксису (В. Голоюх, Н. Гуйванюк, О. Даскалюк, С. Перепелиця, М. Скаб, І. Слинько, І. Стрілець, Л. Томусяк, С. Шабат-Савка), стилістики (Т. Гуцуляк, О. Кардашук, О. Кульбабська, М. Леонова, Л. Пархонюк) тощо. І лише в останній час більше уваги стали приділяти відображенню мовної картини світу буковинців (див. праці Н. Бабич, С. Богдан, Н. Журавльової, М. Івасюти, М. Скаб) у творах письменника, який і способом свого життя, і своїми творами намагався показати, що він є син народу, що він справжній гуцул.

Аналіз досліджень проблеми. Окремі зауваження щодо відображення релігійної картини світу буковинців у творах Ю. Федьковича знаходимо й у згаданих авторів (наприклад, у працях Н. Бабич, С. Богдан, М. Демського, Н. Журавльової, М. Скаб, М. Скаба), однак це лише побіжні спостереження, а поставлена нами проблема, думаємо, потребує глибокого спеціального дослідження на матеріалі різних мовних засобів.

Метою цієї статті є аналіз звертань у мові творів Юрія Федьковича з погляду вербалізації в них релігійної картини світу буковинців XIX ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Загальновизнана думка про те, що у віруваннях українців

тісно переплелися язичницькі та християнські вірування [1], а у світогляді гуцулів роль язичницьких уявлень надзвичайно велика [2, с. 97; 3, с. 255]. Маємо на меті перевірити цю думку надзвичайно багатим мовним матеріалом із творів Ю. Федьковича [11] (в ілюстраціях зберігаємо правопис цього видання).

Язичницькі мотиви знаходимо у циклі «Пісні ладовнії (весільні)», де у приспіві чергуються, очевидно, колишні звертання до Лади – богині любові та шлюбу – і Бога загалом (Бог – «Богом, ще з глибоких праслов'янських часів, слов'яни-язичники називали всяке божество, незалежно від його позитивних для людини чи негативних релігійно-міфологічних функцій» [12, с. 266]): *І. Цвіт лугами, пшениця ланами, / **Ладо! Ладо!** / Батеньку мій милий, вечеряй ти з нами, / **Милий боже!** / Цвіт в віночки, пшениця в снопочки, / **Ладо! Ладо!** / Ненько ж моя, ненько, вечеряй ти з нами, / **Милий боже!** / Цвіт на яри, пшениця на дари, / **Ладо! Ладо!** / Братчику мій любий, вечеряй ти з нами, / **Милий боже!** / Цвіт на полі, а дари на столі, / **Ладо! Ладо!** / Сестрички кохані, вечеряйте з нами, / **Милий боже!** / Цвіт – калина, за столом – родина, / **Ладо! Ладо!** / Роде мій величний, вечеряйте з нами, / **Милий боже!** II. Мід з медами, пугарі столами, / **Ладо! Ладо!** / Роде мій величний, пропивай ти з нами, / **Милий боже!** / Батьку-голубочку, пропивай ти дочку, / **Ладо! Ладо!** / Роде мій величний, пропивай ти з нами, / **Милий боже!** / Ненько ж моя, ненько, пропивай серденько, / **Ладо! Ладо!** / Роде мій величний, пропивай ти з нами, / **Милий боже!** / Браття, як соколи, – за кедрові столи! / **Ладо! Ладо!** / Роде мій величний, пропивай ти з нами, / **Милий боже!** / Сестри ж мої любі, – за золоті куби! / **Ладо! Ладо!** / Роде мій величний, пропивай ти з нами, / **Милий боже!** [11, с. 42]. До речі, у вірші «До Дмитра Лелика (Цугфіра)» теж згадано Ладу, але вже як дуже величний синонім пестливих звертань до красивої жінки, посланої долею: *Пане моя, **Ладо моя**, / Урочисте свято!.. А я думав, моя зоре, / Що ти десь за морем / Пишаєшся...* [11, с. 122].*

Ще одне звернення до язичницьких богів фіксуємо в уривках із поеми «Слава Ігоря» (навіяної «Словом о полку Ігоревім»), вірш має назву «**До Велеса**»: ***Великий наш великих пісень боже, / О Велесе, о Місяцю, Королю!** / Начати мою пісню ми негоже, / Аж прежде я тобі ся не помолю! // **Прабожій сине**, ти у синіх рожках / На голубім припочивая ложі! / Коли ж така свята вже твоя воля / Мя засудити на співацьку долю – // Подаждь же ми й орган, настрій ми й струни, / Навчи й гармонії небесні руни, / І віщі персти як на ні вскладати! // Й вооружи в огненні прамуни / Ти мого духа, хай, як море, руне / І ме вовік ти славу рокотати!* [11, с. 206].

Думаємо, що лише в першому випадку звертання до язичницьких богів пов'язане з народними уявленнями, у другому – це передусім інтелектуальне надбання автора (згадаймо, що Ю. Федькович намагався упорядкувати слов'янську міфологію за зразком грецької, відтворивши родовід язичницьких богів [4, с. 265]). Підтвердженням цієї думки є сонет «До Ісаї» (шведського поета Е. Тегнера, твір якого «Сага про Фрітьофа»

мав великий вплив на Ю. Федьковича), у якому автор згадує Тора – германо-скандинавського бога грому і блискавки: *О, так шкляне лиш ваше море грає, / Великий Тора-бога ти віщує!* [11, с. 207].

Усі інші звернення до Бога у творах Юрія Федьковича – це Бог у християнському розумінні (безперечно, на початках це слово мало язичницький зміст, однак із поширенням християнства відбулося його переосмислення), оскільки часто слова *Бог* і *Господь* використано як синоніми (а про *Господь* І. Огієнко зауважував, що «слово *Господь* і *Господин* спершу не розрізнялися» і «тільки з прийняттям християнства слово *Господь* стало використовуватись при звертанні до Бога, а *господин* – до людини» [6, с. 171]), як наприклад, у вірші «Співак» (за Шиллером), що є власне переспівом однієї з численних легенд про те, як Бог роздавав таланти: *«Ходіть, люди, ходіть, добрі, / Ходіть, мої діти! – / Каже **господь** милосердний, – Поділю вас світом. / Що видите – то і ваше, / Усьо вам дарую!» / Ох, лишенько: як мурашки, / Усі ворухнулись! / Гуцул вхопив полонину, / Мужик хапнув поле, / Циган – клевець та ковало, / Дяк сів серед школи, / Жид загарбав мішок грошей, / Німець – бочку пива / І так далі, і так далі – Усьо розфатили!.. Аж і співак шкандибає: / «А мені що, **боже?**» / «Ох, лишенько! А ти ж де був / Дотепер, небоже, / Що не прийшов, коли другі?» / «Я був, **боже**, в раю, / Щоб на тебе надивиться, / Послухать, як грають / Ті ангели білокрилі, – / От де я був, **боже!**» / «А що ж робить? – каже **господь**, / – Я вже не поможу... / Да дві речі ми остались – І ті ти дарую: / Мій рай світлий з ангелами / І волю святую» [11, с. 136].*

Для глибшого обґрунтування християнського наповнення аналізованих лексем, думаємо, варто згадати подробиці життя письменника, які вплинули, безсумнівно, й на формування та спосіб вираження його думок: Ю. Федькович змалку разом з матір'ю, братом та сестрою ходив до церкви [4, с. 111], у чернівецькій реальній школі завжди виявляв кращі результати з катехизму, біблійної історії (як, мабуть, наслідок домашньої школи панотця І. Ганіцького) [4, с. 117], а також, очевидно, того, що після походів до церкви по обіді старший брат Іван на прохання матері брав Святе Письмо і читав уголос [4, с. 115], уже дорослим ретельно промовляв ранішні і вечірні молитви, щонеділі й у свята бував у церкві [4, с. 37], під час служби Божої читав Апостола [5, с. 311], був організатором будівництва церкви в Сторонці [4, с. 42], вважав обов'язковим для вивчення в школі церковнослов'янської мови, читання і розуміння всіх молитов, Псалтиря, Євангелій, вибраних апостольських послань, акафістів, Мінеї [5, с. 272]. Як пише Л. Ковалець, «маємо свідчення, що Федькович часто сам збирав зілля і займався ворожбитством» (гуцули вважали, що знахарі та ворожбити пов'язані з Божою силою та корисні людям [3, с. 248]), однак при цьому письменник залишався «щиро, неатрибутивно відданим ортодоксальній церкві» [4, с. 231]. О. Маковей зазначив, що Ю. Федькович «у справах релігійних поведився зовсім так, як гуцули» [5, с. 232], тобто святив хату, «в церкві

бував трохи не кожної неділі», «вступивши до церкви, бив поклони і давав «на службу» калачі або хліби, кілька крейцарів та воскову свічку», «виходячи з церкви, чекав з капелюхом в руці на панотця, цілував його в руку, відпроваджував аж дзвінниці» [5, с. 232]. Отже, біографічні дані свідчать про глибоку релігійність письменника.

Звертання *Боже* є найчастішим звертанням (165 мікроконтекстів): *Боже*, за що ж така кара / Їму, молодому, чим він винуват?.. [11, с. 189]; *О ні, боже*, / Ти нічо не винен... [11, с. 127]; *Іваночку, ізмилуйся! / Хто годувать буде / Мої сини безталанні?.. / Люде! – боже – люде!..* [11, с. 187].

Часто спостерігаємо повтори – звичайно двічі на початку речення – як знак роздумів: *Боже, боже*, чи ж так можна? [11, с. 187]; *Боже, боже*, / Да що вже й казати!.. / Доводиться поволеньки / Усьо поховати, / Що у світі любе, миле [11, с. 151]; – *Боже, боже!* Всюди щастя, / Всюди рай на світі, / Лиш я блуджу, як той злодій! [11, с. 190] чи жалю: *Боже, Боже!* / А наші некрути / Да, сердешні, скитаються в широкому світі... [11, с. 179]; Він мене не любить! / *Боже, боже:* себе й мене / Він марно загубить! [11, с. 161]; – *Боже, боже!* – заплакала дівчина. – Чому ми такі нещасливі? [11, с. 324]. Особливо емоційно значущим є п'ятикратний повтор: *І гарячі сльози / Посипались з очей чорних. / «Боже, боже, боже... / Боже, боже!..» Як стояла, / так упала в спугу!..* [11, с. 164].

Вокативна форма *боже* є основою для складених номінацій адресата мовлення. Передусім разом з нею автор використовує присвійні займенники *наш* або *мій*: *Ох, боже наш, боже!* / Прости!.. Забуваю, що господь наш спить... [11, с. 109]; *О боже мій, о боже мій!* / Рожевого світа / Лиш на хвилю, а потемку – навіки, навіки!.. [11, с. 133].

Цікавим є мікроконтекст *Сів, сердешний, хоче їсти... / Аж тут два жандарі / Вже з-за плечей і крадуться! / – Уставай, небоже! / – Обіздрівся: – Ох, боже мій! / – І бог не поможе* [11, с. 191], у якому своєрідна «відповідь» на вигук свідчить про неповну десемантизацію, а отже й інтер'єктивізацію, звертання.

Крім присвійних займенників, звертання *боже* може мати при собі означення-прикметники в пре- і постпозиції щодо вокативної форми іменника. Найпоширенішим, за нашими спостереженнями, є означення *милий*: *А я стану против сонця – / Висхнуть мої крила: / Боже милий!* як полечу!.. [11, с. 100]; *Боже милий*, – нема того, як молоді літа! [11, с. 257]; *Боже милий*, кобих тебе хоть побачив... [11, с. 475]. Особливу роль у наданні висловленню посиленої експресивності виконують поєднання *боже милий* + *боже*, уживані переважно на початку речення: *Боже милий, боже*, / Ліпше лежать у могилі, / Як тут при дорозі! [11, с. 179]; *Боже милий, боже*, чому тепер так тяжко за правду постало!? [11, с. 475]. Такі словосполучення можуть бути підсилені вигуком: *О боже мій милий*, мені коби так, – / Коби я не жовнір, коби я козак! [11, с. 63]; *Ох, боже мій милий!* А ти його бачиш, / Як він ся низенько у квіти склонив, / Та й з ясною зорев за ним не заплачеш?.. [11, с. 109], доволі активно використовувано їх

найрізноманітніші повтори: **Ох, ох, милий боже!** – ти високо, цар далеко, а песі віри роблять що хочуть [11, с. 248]; *Да що з того, коли чоловік за отсих одинадцять рік при війську гей трохи ся підтоплав; гай, гай, милий боже!* [11, с. 471].

У текстах Юрія Федьковича є й інші означення до вокативної форми *боже* – *праведний*: **Ех, боже милий, боже праведний**, ще [аби-м] перед смертю в горах [ся міг] побачити! [11, с. 471]; *правий*: *І ми, врешті, запитаєм / Тебе, **боже правий**, / Коли уже мстити будем / на царях лукавих...* [11, с. 141]; *добрий*: **Боже добрий, боже**, / *От, які-то на сім світі / Повелися люде!..* [11, с. 174]; *милосердний*: **Ох, боже мій милосердний**, / *Коби вна жива, // Я би з нею повінчався, / В неділю до дня* [11, с. 148-149]; *пречудний*: **Боже мій пречудний!..** [11, с. 178]; *любий*: *А музика так красно і потягає за співанками – **боже любий!** Шкода, що до нас не конче добре було чутися...* [11, с. 242]; *кріпкий*: **О, боже мій ти кріпкий!** *Ти ж го предці / У Дзвінки не...* [11, с. 414]. Поряд з названими, звичними для гуцулів та й українців загалом означеннями, у проаналізованих контекстах ми виявили і несподівані, оригінальні: *пекельний*: **Пекельний ти, боже!..** / *Не витерплю! Бери душу!! / Не можу – не можу!..* [11, с. 189]; *вічний*: **Вічний боже**, *що робити? / Рятувати ці колоти?* [11, с. 85]; *моцний*: *Чо ж кидаєш, неводірку, / Рідне Запороже, / А сам їдеш – у калюгу? / Жалься, **моцний боже!!*** [11, с. 98]; *руський*: *Виростай же, **руський боже**, / Пшеницю, як лаву!* [11, с. 116].

Звертання *боже* може супроводжувати транспонований у підсилювальну частку займенник *ти*: *Мабіть, **о ти боже**, ми ждемо взадар!* [11, с. 189]; **Боже ти мій милосердний**, / *Чому я не годна / Ціле серце висипати / на оцім папері?..* [11, с. 188].

Цікаво, що Юрій Федькович використовує лише безсуфіксну форму лексеми, ми виявили лише один випадок вживання у листі до Горбала демінутива: «Маруся», Марусенька! **Божечку милий**, *коби ми не сором, то, бігме, би-м ще раз сплакав* [11, с. 459].

Окремим типом використання вокативної форми *боже* є її вживання у складі фразеологізованих усталених висловів, які використовувано чи як формули мовленнєвого етикету, чи як засоби підвищення експресивності тексту: – *Добрий день вам, ненько, що дієте? – Чи то ти там, синку? **Дай же тобі, боже, здоровля**, що прийшов...* [11, с. 310]; *Уповідає, що і там руське парубоцтво оживає. **Боже помагай!*** [11, с. 427]; *Ох, чоловік се був, чоловік! **Дай боже**, аби ніколи на лихе місце не ступив!..* [11, с. 287]; **Дай єму, боже, щасливо!** [11, с. 475]; *А **не дай** знов, **боже**, аби мені була дісталась дівчина тиха, млява, покірлива!* [11, с. 435]; *До вашого задуманого діла **благослови боже!*** [11, с. 488]; *Брат посадився з тим парубком, що його так щиро дожидав, коло самих дверей: аби вже вам ні однісіньку не перепустити, але обіздівши її з усіх боків, і спереду, і ззаду, – **боже мене прости*** [11, с. 245]; *Якби се так було, то **бігме боже**, що би-м ти ся відразу признав, але присягаю Ти на гробі мої сестрички, що ї вже не маю...* [11, с. 459]; *Як став*

вино брати, як став усіх поїти, як став сабаші платити! **Боже, воля твоя!** [11, с. 287].

Значно рідше, причому переважно у прозових творах, Юрій Федькович використовує звертання до Господа як емоційний вигук; у поезії ми зафіксували його лише один раз: **Господи!** Як змірю кріс на правім оці: / Баф! – а медведисько тільки ся скрутив... [11, с. 74], у прозі ж – 43 рази у різних позиціях: на початку речення – **Господи**, як обгорнуть мене жалі та туга велика! [11, с. 323]; **Господи**, що плакали парубки, як Івана до гробу спускали!.. [11, с. 275]; у кінці речення: Привіз Іван свою молоду жінку до себе [...]. Що вже його старі не тішилися, **господи!** [11, с. 270]; Вони так зраділи, **господи!** [11, с. 306]. Про те, що інтер'єктивація не повністю нівелювала первинну семантику зверненості, свідчить мікроконтекст: Я тобі казала, що я не встану; ну, іди собі. Може, ти хочеш що украсти або зрабувати... Іди собі, ну, іди! – Що ви, **господи**, бо' з вами! – Що, **господи?** Що? **Ніби мене твій господь здойме!** [11, с. 257]. Транспоноване звертання Господи теж поширюють означення, причому набір їх дуже схожий на описаний вище реєстр означень до божже: Ох, за що ж то ти мене так побив та покарав, **господи милосердний!** [11, с. 434]; **Господи милий, господи праведний!** Відки тото // в матері тільки сліз тих береться, та тільки люби, та тільки жалю!? [11, с. 264]; Дивлюся – а він сидить, сердешний, у садку та плаче-плаче! – **господи святий!** Братуку мій, а се ти чо? [11, с. 289]. Цікавим є поєднання господи божже: Правда, що мама моя хатку і кавалок ґрунту має, але мама, хоть з простого стану, // встидаєси ним, гордує і лиш на висоту бгає (**господи божже, мене прости!**) ... [11, с. 452–453]. Фіксуємо, хоча й поодинокі, фразеологізовані утворення з господи: А не, аби я, може, на його ворогував, – **крий господи!** І сприяти йому буду, і в огонь за його піду... [11, с. 242].

В окремих текстах використано як звертання до Бога субстантивати або описові конструкції: **Боже, божже**, бери життя, / Бери, **милостивий** [11, с. 189]; Правди, волі дожидаєм / В тебе, **батьку світа!** / Твоє царство, твоя слава / Вовіки і віки! [11, с. 204]; Іван. **О, сили ви / Небесні!!!** [11, с. 414]; **О ти, божже провидінє,** / Ти зовсім злишне, відколи Лойола / то своє посадив на твій престів! [11, с. 357].

Доволі часто у текстах Юрія Федьковича натрапляємо на згадування Ісуса Христа: А у божім дворі / Садиться ладан туманами д горі, / Священні піють: «**Христе божже святе, / Безсмертний, кріпкий, – змилуйся над нами!**» [11, с. 88]; Пане мій добрий! **Дай, Христе-боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!** [11, с. 314]; **Не дай, Христе-боже**, аби се так остало! – волієш ми дати смерть погану [11, с. 471]; – **Рятуй, сине божий!** – каже Юрій, перехрестившись [11, с. 332]; **Ісусе, сину божий, рятуй нас!** Від голоду, від повітря, від трусу, від води, від вогню, а найпаче від божевільних – отаких, як ці двійко! Амінь! [11, с. 446]. Цікавим є вислів Христа ран ради: А серце в'яне, / Так дивлячись на руські рани, / Так дивлячись на руську кров, / Що миє землю, мов водов, / Погану землю. /

Вічний пане! / Ци вже і в тебе грошей ніт, / Що-с злодіям запродав світ, / Аби робили, як їм гоже? / **Христа ран ради, вічний боже,** / Дбай викупить твій мир назад, / Ще доки лютри го з'їдять! [11, с. 110]. Особливістю гуцульського мовлення, зафіксованого у творах Марка Черемшини, є використання вислову *спадайте на рани божі* із проханням змилюватися над кимось [8]. В обох усталених висловах спостерігаємо алюзії про історію страти Ісуса Христа на хресті, хоча сама традиція набоженства до Святих Ран Ісуса зародилася у ХІХ ст. (її практикує католицька та греко-католицька церкви) [7, с. 57–58].

Герої Ю. Федьковича звертаються не лише до Бога та Сина Божого, але й до Матері Божої: **Йой! прости мня, божжа мати!** [11, с. 78]; *А в нас, у русинів, на чудо, / Ще в пеленках, а вже «старий», / І вже – **о божжа мати, крий!** – / Уже учиться, собака, / нарід продавати...* [11, с. 231]; *Може, ще скажуть німці служити? **Не дай мати божжа!*** [11, с. 480]; *Ох, пропаде мій синок любий, – а то всьо через твої розпести невчасні! **Ох, матір божжа!*** [11, с. 438]; *Лиш тую одну біду ні мені продати, ні мені проміняти! **О матінко Христова!..*** [11, с. 435]; *А коли не зможемо з невістков удатись, то ми, старі, переселимось у старі хати старого віку добувати, а ти, що собі вибрав – з тим і житимеш, коби лиш щасливо, **матінко Христова!*** [11, с. 439]. У вірші «Прощі», де йдеться про те, що стара мати посилає свого хворобливого сина у Київ на прощу, використано різноманітніші означення: *А мій Іван несе серце із ярого воску: «**О пречиста великая, / Ти матінко божжа!** / У сусіда було дівча – / Укрили коверцем... / **О, пречиста ти київська, / Загой моє серце!!**»* [11, с. 137].

Спостерігаємо й одночасне звертання до Ісуса Христа та матінки Божої: *«Допоможи їм, **спасе Христє божє,** / Та й ти, **пречиста!**» – перед образами, / Що сріблом, золотом, каменем убрані, / Старий влади́ка миється сльозами* [11, с. 87].

Окремо варто сказати про вірш «Пречиста діво, радуйся, Маріє!», який, як вважали радянські критики, «кидав виклик християнській релігії» [цит. за: 5, с. 80]. Фраза з тексту акафісту *Пречиста діво, радуйся, Маріє* обрамлює кожную строфу (якщо заголовок вважати першим рядком, то й першу строфу також), спочатку, у першій строфі, гармонуючи, а потім дисонуючи зі змістом строфи. Так виражено трагічні відчуття автора, людини надзвичайно вразливої, коли він бачить доведене до крайнощів фізичне існування жовніра, удовиці-матері та дитини-сироти, і його прохання до божественних сил упорядкувати земне життя людей: *У синє море сонце ясне тоне / І своє світло, ніби кров, червоне / По всій країні доокола сіє; / А там зазульку в гаю десь чувати, / А там дзвіночок став селом кувати, / Там в борі вітер листям шелевіє: / **Пречиста діво, радуйся, Маріє... // Пречиста діво, радуйся, Маріє!** / Он молод жовняр ляг си на мураві, / Личко студене, шати му кроваві, – / Розстрілен нині; бо самий не вміє, – / Камраття яму темну му вкопали / І на спочинок бідного в ню склали; / Уже не скаже, як дзвінок запіє: «**Пречиста діво, радуйся,***

Маріє...» // Пречиста діво, радуйся, Маріє! / Під плотом сіла удовиця-мати, / До себе тулить бідне сиротяти / І плаче ревне, серденько їй мліє, – / Ба вже не плаче, вже і не голосить: / Склонила голов – більше не підносить; / Зірниці плачуть, а дзвінок німіє... / Пречиста діво, радуйся, Маріє. // Пречиста діво, радуйся, Маріє! / Там онде блудить сплакана дитина, / Без тата, мами, бідна сиротина, / Нічо не їло, душечка му мліє, – І хоче в хату бідня навернути, / Господар псами тровить єго, чути: / Верескло, впало, кров ся з ніжки ліє... / Пречиста діво, радуйся, Маріє. // Пречиста діво, радуйся, Маріє, / Бо я не можу... Вшак я маю душу – / і чути мушу, і дивити мушу, / Що тут, на світі, ах, тутки ся діє; / Да як до гробу зложуть моє тіло, / Де темно, тісно, студено, зотліло, / Де нич не плаче, де усе німіє, – Пречиста діво, радуйся, Маріє! [11, с. 45–46].

Лексема *ангел* у звертаннях виступає лише в переносному значенні на позначення дорогої мовцю людини: *Ні, я тебе не покину, ангеле мій небесний*, – дійся божя воля! – аж скрикнув Марко, да й знов цілувались да пригортались до самого світа [11, с. 276]; – А це ви, – кажу, – пане мій золотий, *ангеле мій добрий*, що-сьте мене два рази від смерті відкупили? [11, с. 315]; *Данилечку, братику мій, ангеле мій щирий та добрий!* [11, с. 477]; *Радьте, пане Кобилянський, ангеле мій благий*, бо мені горе... [11, с. 453].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, часте використання Ю. Федьковичем звертань до вищих сил засвідчують не лише релігійність автора, а й глибоку релігійність гуцулів, у яких вона справді дуже оригінально поєднувалась з елементами язичництва. Найпоширеніші звертання – *Бог* і *Господь*, які часто виступають синонімами, однак за походженням вони різні і можуть розрізнятися смислом: *Бог* – ще язичницьке, яке потім у зв'язку з поширенням християнства переосмислилося (на наш погляд, формальними ознаками язичницького значення є контекст або граматична форма множини, щоправда, у зверненій мові Ю. Федьковича ми такого не виявили), *Господь* – лише християнське. Згадані лексеми можуть бути повнозначними чи делексикалізованими (у функції вигуків), хоча повної десемантизації, на наш погляд, ніколи не відбувається, про що свідчить часта реакція на них співрозмовників. Про переважання християнського у світогляді гуцулів свідчать і часті звертання до Ісуса Христа та Матері Божої. Попри поширену думку, що у світогляді гуцулів, представником яких себе позиціонував Юрій Федькович, переважають язичницькі погляди, мовні засоби вербалізації зверненої мови у творах письменника засвідчують, що язичництво знаходить своє відображення лише в стилізаціях під фольклорні твори або у творах на історичну тематику, а переважають християнські уявлення. Окрім важливої функції розкриття мовної картини світу буковинців, звертання-найменування релігійних понять виконують важливі стилістичні функції: вони роблять текст емоційнішим, щирішим, надають відтінку розмовності або ж колориту урочистості, піднесеності.

На наш погляд, досліджувана проблема потребує детального розгляду й на іншому мовному матеріалі.

Список використаної літератури

1. Історія релігії в Україні : у 10 томах. – Т. 1 : Дохристиянські вірування. Прийняття християнства / за ред. проф. Б. Лобовика. – К. : Український центр духовної культури, 1996. – 384 с.
2. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Р. Ф. Кайндль. – Чернівці : Молодий буковинець, 2000. – 208 с.
3. Кирчів Р. Ф. Світоглядні уявлення і вірування / Р. Ф. Кирчів // Гуцульщина : історико-етнографічне дослідження / П. І. Арсенич, М. І. Базак, З. Є. Болтарович та ін. : АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського, Львів. відділення. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 243–260.
4. Ковалець Л. Юрій Федькович : історія розвитку творчої індивідуальності письменника : монографія / Лідія Ковалець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 440 с. – (Серія «Монограф»).
5. Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича / за ред. Б. І. Мельничука, Л. М. Ковалець, О. В. Добржанського, К. М. Лук'янюка / Осип Маковей. – Чернівці : Золоті литаври, 2005. – 432 с.
6. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія / Митрополит Іларіон. – К. : АТ «Обереги», 1994. – 424 с.
7. Світло вервиці. – Вид. 3-тє, поправлене. – Львів : Добра книжка, 2003. – 148 с.
8. Скаб М. В. Уявлення гуцулів про душу (на матеріалі творів Марка Черемшини) / М. В. Скаб, М. С. Скаб // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – Філологія (Мовознавство). – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2010. – Вип. XXV-XXVI. – С. 150–154.
9. Скаб М. С. Засоби апеляції у мовленні Юрія Федьковича / М. С. Скаб // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2005. – Вип. 274–275 : Слов'янська філологія. – С. 377–381.
10. Творчість Юрія Федьковича в контексті української та світової літератури // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. статей. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 274–275 : Слов'янська філологія. – 500 с.
11. Федькович Ю. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи / Юрій Федькович. – К. : Наук. думка, 1985. – 574 с. – [Серія : Бібліотека української літератури. Дожовтнева українська література].
12. Худаш М. Походження імен та релігійного-міфологічних функцій давньоруських і спільнослов'янських язичницьких божеств / Михайло Худаш ; [НАН України; Інститут народознавства]. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2012. – 1061 с.
13. Юрій Федькович : статті та матеріали. – Чернівці : Вид-во Чернів. держ. ун-ту, 1959. – 249 с.
14. Юрій Федькович : тези доп. респ. наук. конференції, присвяч. 150-річчю з дня народження Ю. Федьковича (18–20 жовтня 1984 р.). – Чернівці : ЧДУ, 1984. – 253 с.

Скаб Мария, Скаб Марьян. Религиозная картина мира гуцулов Буковины через призму обращений к высшим силам в произведениях Юрия Федьковича. В статье проанализированы обращения в произведениях Юрия Федьковича как важное средство вербализации религиозной картины мира XIX в. Авторы отмечают, что особенностью индивидуального стиля буковинского писателя является частое обращение к высшим силам. Вопреки распространенному мнению, что в мировоззрении гуцулов, представителем которых себя позиционировал Юрий Федькович, преобладает языческая мифология, языковые средства вербализации

обращенной речи в анализированных произведениях свидетельствуют, что язычество находит свое отражение только в стилизациях под фольклорные произведения или в произведениях на историческую тематику, преобладают же христианские воззрения. Кроме важной функции раскрытия языковой картины мира буковинцев, обращения-наименования религиозных понятий выполняют важные стилистические функции: они делают текст эмоциональным, искренним, придают оттенок разговорности или же колорита торжественности, возвышенности.

Ключевые слова: религиозная картина мира, языковая картина мира, обращенная речь, обращение, языческие представления, христианские представления.

Skab Maria, Skab Marian. Bukovynian Hytsuls' Religious Picture of the World Through Addresses to Higher Forces in the Works by Yuriy Fedkovych. The article deals with the analysis of addresses in the works by Yuriy Fedkovych as an important means of verbalization of religious worldview in the nineteenth century. The authors point out that the distinctive feature of Bukovynian writer's individual style is frequent appeal to higher forces. Despite the widespread belief that pagan views prevail in the Hutsuls' worldview, Yuriy Fedkovich positioning himself as their representative, language means of verbalization of the addressed speech in the works under analysis show that paganism is reflected only in stylized folklore works or works on historical themes, and in general Christian ideas dominate. In addition to an important function of disclosure of Bukovynians' language picture of the world, names-addresses to the religious concepts have important stylistic functions: they make texts more emotional, sincere, provide colloquial or elated coloring.

Key words: religious picture of the world, language picture of the world, addressed speech, address, pagan ideas, Christian ideas.

Стаття надійшла до редколегії 17.05.2015